

А-43 Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Вип. III. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. – С. 263-274.

УДК 376 – 056.3 – 054.4.15.31: (159.942) + 316.42)

Л.О. Ханзерук

ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ З ДИТЯЧИМИ ЦЕРЕБРАЛЬНИМИ ПАРАЛІЧАМИ

У статті розкриваються наукові підходи до емоційно-ціннісного розвитку дошкільників з дитячими церебральними паралічами, а також рекомендується програмовий зміст щодо реалізації означеної лінії розвитку в умовах дошкільних освітніх закладів та сім'ї.

Ключові слова: дошкільники з дитячими церебральними паралічами, емоційно-ціннісний розвиток, програмовий зміст.

В статье раскрываются научные подходы к эмоционально-ценностному развитию дошкольников с детскими церебральными параличами, а также рекомендуется программное содержание реализации этой линии развития в условиях дошкольных образовательных учреждений и семьи.

Ключевые слова: дошкільники с детскими церебральными параличами, эмоционально-ценностное развитие, программное содержание.

Розробка змісту корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками з порушеннями опорно-рухового апарату, серед яких найчисельнішу групу складають хворі на дитячі церебральні паралічі – надзвичайно

актуальна для вітчизняної корекційної педагогіки. Відсутність українських програм для спеціальних дошкільних закладів зумовлювала необхідність використання фахівцями зарубіжних програм та технологій, їх адаптації до умов вітчизняного освітнього простору, постійного творчого пошуку та розробки авторських підходів до різних аспектів особистісного розвитку цієї складної та водночас перспективної категорії дітей.

Аналіз та узагальнення загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що емоційно-ціннісний розвиток дитини – надзвичайно важлива складова процесу формування її особистості. Особлива роль цього аспекту розвитку підтверджується не лише авторитетними дослідженнями зарубіжних та вітчизняних дослідників дитинства (А. Валлона, П. Лафренє, В. Мухіної, О. Кононко та інших), а також означенням нової – емоційно-ціннісної лінії розвитку сучасної дитини у програмних документах. Вперше у Базову програму розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" введено емоційно-ціннісний розвиток з огляду на виняткову значущість для становлення дошкільника його емоційної сприйнятливості [1].

Оновлення змісту дошкільної освіти дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, яке простежується сьогодні, ґрунтується на принципах особистісно-орієнтованої взаємодії дорослих і дітей, яка ще більшою мірою потребує забезпечення емоційного благополуччя кожної дитини. Адже відомо, що сформованість емоційних образів, розвиток емоційного контролю складають важливі передумови компенсації наявних порушень у дітей цієї категорії [4; 5].

Слід також мати на увазі, що сенсомоторний, інтелектуальний та мовленнєвий розвиток дітей з церебральними паралічами залежить від обсягу ураження центральної нервової системи і пов'язаних з ним можливостей компенсації, від наявності і характеру супутніх порушень, а також спеціальної педагогічної допомоги. На відміну від цього, розвиток емоційно-вольової сфери такої дитини підпорядковується загальним законам і визначається як генетичним фондом, так і соціальними чинниками. Найбільше значення мають соціальні умови, в яких дитина виховується: перебування у медичних закладах ("синдром госпіталізму"), обмеження спілкування з оточуючими, особливо з однолітками, обмеження самостійності тощо. Це спричиняє розвиток егоцентризму, пасивності, усвідомлення власної винятковості та неухважності до інших. Такі діти часто не здатні до адекватної оцінки своїх вчинків і поведінки оточуючих, що перешкоджає налагодженню комунікативної взаємодії. Ускладнюють ситуацію характерні відхилення у розвитку емоційно-вольової сфери, зокрема, підвищена схильність до страхів. У таких станах спостерігаються виражені вегетативні розлади,

посилюється провідна симптоматика – спастика, гіперкінези, атаксія. За таких обставин педагоги та батьки повинні враховувати важливість у ранньому та дошкільному віці не стільки опанування знаннями, скільки важливість розвитку особистості.

Зазначене вище не залишає сумнівів стосовно необхідності визначення та забезпечення на практиці адекватних психолого-педагогічних умов емоційно-ціннісного розвитку дошкільників з дитячими церебральними паралічами у сім'ї та закладах освіти. Визначення таких умов потребує досліджень емоційно-ціннісного розвитку дошкільників з дитячими церебральними паралічами, окремі аспекти якого вивчались вітчизняними та зарубіжними дослідниками: Абрамович-Лехтман Р. Я., Архипова О. П., Бабадагли М. О., Бадалян Л. О., Данилова Л. О., Ейдинова М. Б., Іпполітова М. В., Калижнюк Е. С., Козьякін В. І., Лебединський В. В., Мастюкова О. М., Семенова К. О., Раменська О. Л., Рождественська М. В., Симонова Н. В., Ханзерук Л. О. та інші.

Зокрема, було показано, що діти з церебральними паралічами схильні акумулювати емоції неспіху, що спричиняє залежність від дорослих, стосунки "керівництва-підпорядкування" [4; 5; 6].

Відомо, що потужним засобом профілактики і подолання вторинних порушень особистості виступає соціальний чинник. Невипадково, у вихованні дітей з порушеннями опорно-рухового апарату реалізація завдань емоційно-ціннісного розвитку потребує урахування особливого соціального статусу дітей та конфліктного характеру соціальної ситуації розвитку: порушень спілкування, пасивної життєвої позиції, невпевненості у власних можливостях та відсутності активного процесу самовиховання, витоки яких яскраво вимальовуються вже в дошкільному дитинстві та порушують механізми формування особистості. З огляду на це, ми пропонуємо у корекційно-педагогічній роботі з дошкільниками з порушеннями опорно-рухового апарату використовувати наступну редакцію розділу: "Емоційний та соціально-особистісний розвиток".

Означення розділу "Емоційний та соціально-особистісний розвиток" у Програмі виховання дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату набуває особливого значення, у зв'язку з необхідністю управління особистісним розвитком таких дітей, який довгий час у спеціальній дошкільній педагогіці, радше, декларувався, аніж знаходив реальне втілення у методах роботи.

У цьому зв'язку особливої вагомості набуває узгоджена співпраця фахівців з батьками, які повинні гнучко враховувати особливості дітей. У першу чергу, це стосується профілактики тенденцій до гіперопіки та інших помилок у вихованні, які спричиняють появу нових, додаткових

проблем у розвитку дітей. Генералізація первинних, відносно локальних проблем, перенесення їх на нові сфери діяльності та відносин є доволі поширеним і небезпечним явищем.

У вихованні дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, особливо у випадках дитячих церебральних паралічів, важливого значення набуває попередження невротичних і неврозоподібних проявів, особливо страхів, підвищеної збудливості у поєднанні з невпевненістю у власних силах. Такі діти нерідко розвиваються за типом психічного інфантилізму, з метою попередження якого важливо розвивати у них волю та впевненість у власних силах. У процесі спеціальних занять ступінь емоційної активності дітей зростає.

Взаємодія дорослого з дітьми дошкільного віку будується з орієнтацією на особливу сенситивність (чутливість) дитини до соціальних впливів. Основною формою комунікації є паритетна, рівноправна співпраця та спілкування з одночасною стимуляцією дитячої самостійності й ініціативи. Зміст спілкування пов'язаний з ігровими та пізнавальними інтересами, пробудження, формування і розвиток яких – провідне завдання педагога і батьків.

Оскільки діти з порушеннями опорно-рухового апарату надають перевагу більш раннім формам спілкування і діяльності, педагоги покликані так організувати заняття за усіма розділами програми, щоб забезпечувати поступовий перехід від ситуативно-ділового спілкування у провідній предметно-практичній діяльності до позаситуативно-пізнавального спілкування у провідній ігровій діяльності.

Враховуючи зазначене, педагоги та батьки задовольняють потребу дитини у визнанні її досягнень (не шукають недоліки в малюнках, конструкціях, виробках, не звертають увагу на невправні рухи тощо), формуючи тим самим у дитини почуття самодостатності та гордості за досягнуті результати. Також значимі дорослі звертають увагу на розвиток позаситуативних форм взаємодії, виховують у дитини вміння позитивно сприймати однолітка та взаємодіяти з ним. Дорослі виступають співучасниками діяльності дітей.

Педагогічні працівники повинні мати на увазі, що серед цілого ряду чинників (біологічних, психологічних, соціальних), у порушенні формування особистості таких дітей провідна роль належить реакції на усвідомлення власних фізичних обмежень, соціальній деривації та неправильному вихованню. Внаслідок цих причин змінюється соціальна позиція дитини, її ставлення до довкілля, порушення провідної діяльності та спілкування з навколишніми. Зокрема, з раннього віку в таких дітей необхідно попереджувати формування низької мотивації до діяльності, страхів, пов'язаних з пересуванням та спілкуванням, прагнення до обмеження соціальних контактів.

Особистісна незрілість зазвичай проявляється у таких дітей у наївності суджень, недостатній орієнтованості у побутових та практичних питаннях життя, небажанні виконувати самостійну практичну діяльність. Труднощі соціальної адаптації, у свою чергу, спричиняють формування таких рис особистості, як пасивність, сором'язливість, невміння постояти за власні інтереси. Це поєднується з підвищеною чутливістю, замкнутістю тощо.

Зміст соціального виховання з раннього віку будується на зв'язках дитини з близькими їй людьми. Дитина навчається впізнавати себе та своїх рідних на фотографіях, розуміти емоційно значущі жести і міміку, передавати свій емоційний стан через посмішку та інші мімічні рухи. Саме в цьому віці починається взаємодія дитини з однолітками, тому дуже важливо навчити дітей рахуватися з інтересами один одного, гратися поряд, користуватися однією іграшкою, радіти один за одного.

Таким чином, роботу з емоційного та соціально-особистісного розвитку дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату доцільно здійснювати за наступними напрямками:

- у повсякденному житті шляхом звернення уваги дітей один на одного, надання допомоги (у певних межах), участі в колективній праці, спільному вияві радості від результату тощо;

- у процесі спеціальних ігор та вправ, спрямованих на розвиток уявлень про себе, оточуючих дорослих та однолітків, систему соціальних відносин; на оволодіння засобами взаємодії (кооперації тощо). У проведенні таких ігор та вправ можуть приймати участь різні спеціалісти (вчитель – дефектолог, вихователь, психолог). Ігри можуть проводитись як самостійне заняття, а також у структурі інших занять як їх фрагмент у відповідності з педагогічним задумом дорослого;

- у процесі навчання сюжетно-рольовим і театралізованим іграм (режисерським іграм та іграм-драматизаціям), де виділення, усвідомлення і відтворення соціальних відносин – мета і засіб діяльності;

- у процесі малювання, ліпки, конструювання, господарчо – побутової праці за рахунок посилення соціальної спрямованості їх змісту;

- у процесі роботи з розвитку мовлення: навчання словесному звіту про виконані дії, розповіданню з "власного досвіду", складанню тексту під час виконання ролі в театралізованих іграх тощо;

- під час індивідуальної корекційної роботи з формування соціально-пізнавальних умінь.

Можна рекомендувати наступний зміст для проведення корекційно спрямованої психолого-педагогічної роботи за розділом у групах.

Таблиця 1.

Програмний матеріал з емоційного та соціально-особистісного розвитку дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату

Група	Ранній вік (2-3 роки життя). I рік навчання	Молодший дошкільний вік (4-5 роки життя). II-III роки навчання	Старший дошкільний вік (6-7 роки життя). IV рік навчання
Завдання навчання і виховання	<p>формування позитивної установки на відвідування ясел-садка і активне включення дитини в корекційно-педагогічний процес;</p> <p>формування первинних умінь і навичок в різних видах діяльності;</p> <p>формування емоційної сприйнятливості, запобігання коливанням настрою, інертності емоційних реакцій;</p> <p>розвиток у дитини почуття безпеки;</p> <p>навчання орієнтуванню в різних емоційних станах дорослих і дітей;</p> <p>формування потреби в емоційно – особистісному контакті з дорослим;</p> <p>вправління в умінні виявляти прихильність, симпатію, бажання підтримати контакт, продовжувати взаємодію;</p> <p>задоволення потреби дитини в доброзичливому ставленні, увазі, захисті, допомозі, співчутті, схваленні, впевненості у власних можливостях; навчання орієнтуванню в тому, що таке</p>	<p>сприяння подальшому активному включенню дитини в корекційно-педагогічний процес та формуванню вмінь і навичок в різних видах діяльності;</p> <p>подальше формування емоційної сприйнятливості, запобігання коливанням настрою та інертності емоційних реакцій;</p> <p>навчання орієнтуванню та адекватному реагуванню на різні емоційні стани дорослих і дітей;</p> <p>підтримання потреби дитини в доброзичливому ставленні, увазі, захисті, допомозі, співчутті, схваленні, впевненості у власних можливостях;</p> <p>поглиблення орієнтування в тому, що таке "добре" і "погано";</p> <p>формування позаситуативно-пізнавального спілкування, на основі урахування характеру загальної пізнавальної активності,</p> <p>розвиток вміння слухати і чути дорослого; навчання способів прояву доброзичливості щодо однолітків;</p> <p>вправління в мовленнєвому діалозі, ініціюванні встановлення контактів з однолітками</p>	<p>сприяння становленню та розвитку соціальної компетентності дитини;</p> <p>розвиток соціальних емоцій та мотивів (співчуття, співрадність, бажання допомогти тощо);</p> <p>навчання орієнтуванню у реальних соціальних умовах життя, пристосовуванню до певних вимог, відстоюванню власних інтересів;</p> <p>формування позаситуативно-особистісного спілкування;</p> <p>виховання потреби у спілкуванні з однолітками, формування комунікативних умінь, спонукання до ініціювання контактів, налагодження взаємодії, проявів відданості та поступливості;</p> <p>удосконалення мовленнєвої комунікації, розвиток вміння підтримувати діалог, вести бесіду;</p> <p>спонукання керуватися у спільній діяльності груповими інтересами, обмежувати свої надмірні домагання, відстоювати виправдану позицію;</p> <p>розширення уявлень</p>

<p>"добре" і "погано"; формування елементарних комунікативних умінь та навичок; розвиток вміння слухати і чути дорослого; навчання способів прояву доброзичливості щодо однолітків; створення ситуацій для ініціювання встановлення та підтримки контактів з однолітками, ситуативно-ділового спілкування та елементарного співробітництва з дорослим.</p>	<p>та співробітництві з дорослим; вправління в умінні виявляти прихильність, симпатію, бажання підтримати контакт, продовжувати взаємодію; формування навичок організованої поведінки вдома, на вулиці, в дошкульному закладі, громадських місцях; навчання культурному споживанню їжі, користуванню столовими приборами; догляду за обличчям, волоссям, тілом, використання засобів їх упорядкування; навчання шанобливому ставленню до дорослого та його звернень; вітатися, прощатися, вибачатися, дякувати за надану допомогу та увагу; заохочення бажання поділитися, поступитися місцем, висловити прохання, вживати слова "дякую", "будьте ласкаві", "вибачте"; формування гуманних почуттів, елементарних уявлень про доброту, чуйність, товариськість, уважність; спонукання до привітної взаємодії з однолітками, вдосконалення форм ввічливого звертання до дорослих та однолітків; навчання називанню інших дітей на ім'я, контактуванню; призвичаювання до виконання елементарних обов'язків, відповідальної поведінки; виховання інтересу до</p>	<p>дошкільника про авторитет та людські чесноти; навчання розумінню інших, урахуванню їх думок, виховання справедливості, вміння уникати конфліктів, демонстрації свого "Я", агресивних проявів поведінки; збагачення внутрішнього світу дитини позитивними емоціями, насичення її життя приємними враженнями; коригування форм прояву негативних переживань; створення позитивного психологічного клімату; поглиблення уявлень дитини про людські переживання та почуття; сприяння оволодінню різними емоціями, навчання елементарним способам володіння собою; вправління в умінні використовувати прийнятні для оточення способи реагування на різні життєві події; створення умови для прояву дитиною чутливості до стану рідних та близьких; навчання емоційної регуляції поведінки та діяльності; сприяння засвоєнню емоційних еталонів взаємин з різними людьми (рідними, знайомими, чужими); навчання адекватної</p>
--	--	--

		<p>місця проживання (міста, села, країни) та близьких родичів, знайомих; навчання відстоюванню своїх прав у взаєминах з однолітками та дорослими; сприяння надбанню досвіду самостійного вибору, надання переваг, прийняття елементарних рішень; виховання культури прояву почуттів – приємно вигравати, гідно програвати; спонукання до спроб виражати своє позитивне ставлення до когось/чогось; навчання елементарних форм словесного вираження власних переживань, спроб опису свого настрою, стану, передачі їх у малюнку; створення ігрових ситуації для їх вирішення; виховання почуття життєспроможності самовартісності, створення умов для "психологічного розвантаження" дитини.</p>	<p>реакції на успіх/неуспіх у діяльності, розвиток адекватного ставлення до труднощів; виховання позитивного емоційно-ціннісного ставлення до самої себе, людей, природи, творів мистецтва, речей; формування впевненості у собі, виховання здатності акцентувати увагу на чеснотах людини, а не на вадах; виховання почуття гідності, формування вміння терпляче ставитись до негативних оцінок та критичних зауважень на свою адресу; навчання дітей соціально прийнятним формам наполегливості з одночасною допомогою уникнення неприпустимої агресії; використання музичного, образотворчого, театального мистецтва для звільнення дитини від негативних переживань.</p>
Зміст роботи	<p>Формуємо у дітей позитивне емоційне налаштування на ситуацію перебування у дошкільному закладі. Забезпечуємо привабливість для дитини оточення в групі, попереджуємо та коригуємо немотивовані страхи. Створюємо умови життєдіяльності, в яких діти накопичують власні різно-</p>	<p>Закріплюємо та підтримуємо у дітей позитивне емоційне налаштування на позитивний особистісний контакт з близькими дорослими, вихователями і однолітками. Сприяємо формуванню позаситуативно-пізнавального спілкування, на основі урахування характеру загальної пізнавальної активності. Підтримуємо та схва-</p>	<p>Розвиваємо та, за необхідності, коригуємо порушення емоційно-вольової сфери і поведінки старших дошкільників: розвиваємо відповідальність, самостійність, наполегливість, витримку, самоконтроль і самооцінку; коригуємо емоційну залежність від дорослого, невпевненість, тривожність тощо.</p>

<p>манітні емоційні враження (нові іграшки, казкові персонажі, сюрпризи); вправляються у розпізнаванні, оцінці та адекватній реакції на різні емоції людей (радість, гнів, подив, смуток).</p> <p>Формуємо первинні вміння і навички дітей у різних видах діяльності на основі попереднього розслаблення та поступового переведення пасивних рухів у активні. Ретельно дозуємо рівень рухової активності, в залежності від порушення опорно-рухового апарату.</p> <p>Забезпечуємо досягнення дитини у різних видах діяльності, з метою навчання подоланню труднощів, а також відчуття радості за власні успіхи.</p> <p>Допомагаємо кожному вихованцеві виробити оптимістичний погляд на себе, свої можливості, результати діяльності, особистісні якості.</p> <p>Формуємо у дітей позитивну реакцію на однолітків у групі, звичку звертатись до дітей на ім'я, впізнавати на фотографії.</p> <p>Навчаємо дитину співпереживати, співрадіти, жаліти інших, пропонувати допомогу, робити приємне.</p> <p>Під час ігор та предметно-практичної діяльності культивує-</p>	<p>люємо різні спроби та намагання дітей самостійно діяти; оптимістично налаштуємо їх на досягнення в різних видах діяльності: комунікативній, ігровій, самообслуговування тощо.</p> <p>Поступово привчаємо дитину залишатись на короткий час на самоті або з іншими дорослими. З метою активної участі дитини в різних видах діяльності, пояснюємо у чому полягають її труднощі та негаразди.</p> <p>Формуємо у дітей позитивне ставлення до виконання режимних моментів: переходу від дозвілля до сну, від гри до занять, організований вихід на прогулянку, систематичне прибирання іграшок на місця тощо.</p> <p>Створюємо умови для формування у дітей емоційної сприйнятливості та адекватних способів вираження емоцій у повсякденних побутових ситуаціях (допомогти іншій дитині, якщо вона впала; подякувати за допомогу тощо)</p> <p>Вчимо дітей зрозуміло для інших виявляти свої переживання, передавати власні емоційні стани словесно, мімікою, жестом, інтонацією, кольором тощо.</p> <p>Створюємо умови для формування спілкування дітей один з одним, надаючи взаєминам емоційної виразності та ситуаційної приналежності.</p> <p>Формуємо у дітей вміння</p>	<p>Закріплюємо бажання дитини працювати, підтримувати звичку до трудового зусилля, готовність приймати участь у цікавій та посильній діяльності.</p> <p>Продовжуємо навчати розрізняти різні емоційні стани людини, співвідносити їх з відповідною мімікою, жестами, силою голосу, з певними життєвими подіями.</p> <p>Виховуємо у старшого дошкільника відчуття емоційних станів інших людей, бажання і вміння поводитись співзвучно їм, здатність контролювати та регулювати власну поведінку відповідно до життєвих обставин.</p> <p>Навчаємо регулюванню своїх емоційних проявів, повазі почуттів оточуючих людей.</p> <p>Знайомимо зі спробами попередження та припинення конфліктних ситуацій.</p> <p>Закріплюємо у старших дошкільників вміння виконувати спільну з партнером роботу, керуючись почуттями взаємної симпатії і навичками співпраці.</p> <p>Забезпечуємо поступовий перехід від позаситуативно-пізнавального до позаситуативно-особистісного спілкування.</p> <p>Сприяємо адекватній оцінці власних досягнень; усвідомленню власних можливостей;</p>
---	--	---

	<p>мо звичку завершувати справу, розпочату справу, здатність долати труднощі на шляху до мети. Вчимо дітей конструктивно використовувати надану допомогу, помічати свої помилки та виправляти їх, пишатися успіхами, прибирати місце своєї діяльності.</p> <p>Навчаємо елементарним моральним правилам та нормам взаємодії у процесі спільної предметно-практичної діяльності (ввічливо звертатися, дякувати, просити, запитувати, проявляти самостійність).</p> <p>Формуємо інтерес до казки та усвідомлення її сюжету. Формуємо елементарні навички театралізації і драматизації, навчаємо імітації характерних особливостей казкових персонажів (хода, жести міміка, інтонація).</p> <p>Використовуємо у спілкуванні різні способи комунікації: міміку, жести, тональність голосу, мовлення.</p>	<p>емоційно-позитивно спілкуватись з однолітками у повсякденному житті та на заняттях.</p> <p>Вчимо дітей називати імена однолітків і близьких дорослих у повсякденному спілкуванні;</p> <p>Розвиваємо організованість і цілеспрямованість в усіх видах діяльності.</p> <p>Формуємо у дитини бажання працювати, виховуємо звичку до трудового зусилля, готовність приймати участь у цікавій роботі.</p>	<p>контролюванню афективних реакцій.</p> <p>Забезпечуємо психотерапевтичну спрямованість розвитку здібностей, сили волі, емоцій та почуттів.</p> <p>Формуємо у старших дошкільників правильні установки на взаємодію з оточуючими людьми у складних ситуаціях: прохання про допомогу тільки після оцінки власних можливостей; коректне формулювання прохання і виявів вдячності.</p> <p>Виховуємо бажання турбуватись про інших, надавати їм допомогу;</p> <p>підкреслюємо значущість не лише матеріальної, а й психологічної підтримки.</p> <p>Формуємо правильне ставлення дітей до захворювання та пов'язаних з ним обмежень; допомагаємо усвідомленню того, що всі люди різні та мають різні можливості у досягненні своїх бажань.</p> <p>Формуємо у старших дошкільників усвідомлення значущості своєї особистості, з урахуванням докладених зусиль у різних видах діяльності.</p> <p>Розвиваємо бажання дитини працювати, схвалюємо звичку до трудового зусилля, готовність приймати участь у цікавій роботі.</p>
--	---	---	---

<p>Орієнтовні показники розвитку</p>	<p>емоційно та адекватно реагує на звернення близького дорослого; орієнтується у найближчому довкіллі; демонструє готовність до спільних дій з дорослим, чутливість до оцінних суджень батьків, рідних, знайомих; виявляє інтерес до інших дітей та короткочасних контактів з ними; проявляє впевненість \ непевненість; радіє досягненню позитивних результатів; знає своє ім'я; ідентифікує із собою власне зображення у дзеркалі, на фотографії; знає свою статеву приналежність.</p>	<p>означає свої елементарні інтереси, надає перевагу певним видам діяльності, способам поведінки; чутлива до успіху \ неуспіху (власного та однолітків), до оцінних суджень значущих дорослих; співпереживає персонажам літературних творів, визначає їхній емоційний настрій; відображає найпростіші форми емоційного стану, почуттів у малюнках, танцювальних рухах; цінує захист і підтримку батьків, намагається радувати їх своєю поведінкою та досягненнями; позитивно ставиться до своєї статевої приналежності; відчуває радість від спілкування з приємними людьми; звертається до дорослого за підтримкою; спостерігає за поведінкою інших, активно наслідуює позитивні вчинки; зосереджується на слуханні іншої людини, намагається регулювати власну поведінку; дотримується норм спілкування, домагається визнання однолітків; проявляє інтерес до власних думок, почуттів, бажань; диференціює власні успіхи і невдачі, переживає оцінки дорослих та дітей.</p>	<p>розуміє свій емоційний стан та стан людей, які її оточують; орієнтується в основних емоціях; адекватно поводить у різних життєвих ситуаціях; виражає свої почуття у відповідності з життєвою ситуацією та соціально прийнятних межах; адекватно реагує на доброзичливе і неробозичливе ставлення до себе з боку інших; довіряє знайомим дорослим, вільно з ними спілкується та розраховує на них; звертається до дорослого по допомогу; налагоджує дружні стосунки з однолітками; партнерські у грі та спільній діяльності; знає межі соціально схвальної, прийнятної та неприйнятної поведінки.</p>
--------------------------------------	--	---	---

Враховуючи, що означений зміст роботи для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату визначається вперше, його слід вважати

орієнтовним, експериментальним. Він потребує апробації, подальшої праці та критичного осмислення конкретних ситуацій, які виникають у практиці роботи спеціальних дошкільних закладів освіти та у сім'ї.

Список використаних джерел

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі". – К.: "Світич", 2008. – 430 с.
2. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). – К., 1998.
3. Лафренье П. Эмоциональное развитие детей и подростков. – СПб.: пройм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 256 с.
4. Левченко И.Ю., Приходько О.Г. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. – М.: Академия, 2001. – 192 с.
5. Мастюкова Е. М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст): Советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – С. 234-244.
6. Ханзерук Л.О. Формування досвіду спілкування у дошкільників з церебральним паралічем. Автореферат дис. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук. – К., 2001. – 20 с.

The article describes the scientific approaches to the emotional value of preschool children with cerebral palsy, as well as the recommended programmatic content to implement definite line of development in preschool educational institutions and families.

Keywords: preschool children with cerebral palsy, emotional value, programmatic content.